

zelf uit, dat de Voleinding gansch het Heelal moet omvatten, stoffelijk zoowel als geestelijk van aard moet zijn, en dat de sleutel tot het mysterie van de Voleinding en Schepping gegeven moet zijn in de Voleinding van ons menschelek geslacht, omdat alleen in den mensch hemel en aarde elkaar ontmoeten.

DR. A. K.

DE ZESDE LIJDENSWEK.

"Veroordeeld".

Gij hebt veroordeeld, gij hebt gedood den rechtvaardige; en gij wederstaat u niet.
Jacobus 5: 6.

Dit was de laatste krenking, die hij onderging, eer het aan de Verrijfing, gelijk 't bij Jesaja heet, toekwam. Dat Jezus werd veroordeeld, was een zoo aangrijpende gebeurtenis, dat de verrader 't er niet onder uit kon houden. „Zien, zoo staat er, dat Jezus veroordeeld was, heeft hij berouw gehad, en heengaan verwoorde zich zelve". Zelf had Jezus er in de profetie van zijn lijden op gewezen: „Ziet, wij gaan op Jeruzalem, zoo sprak Hij tot zijn jongeren, en de Zoon des menschen zal aan de Overpriesters overgeleverd worden, en zij zullen hem veroordeelen". Toen 't in de Raadsaal ten einde liep, zoo verhaalt Markus ons, kwam ten slotte het oogenblik „dat ze hem allen veroordeelden". Jacobus, de apostel, riep het nog, toen hij oud was geworden, in zijn zendbrief aan de Joden toe: „Gij hebt veroordeeld den rechtvaardige". En zoo blijkt 't telkens weer, dat we over dat veroordeeld worden niet mogen heenlezen, omdat ook in dat oordeel dat Jezus onderging, voor Hem een eigen stuk van zijn lijden lag.

Reeds onder menschen verstaan we hier iets van. Wie voor den rechter is geweest en een vonnis kreeg, verloor daardoor op zichzelf iets van zijn ongerepte naam. Wie kan, zoekt 't te verbergen, en komt 't ongelukkigwijls uit, dan sluit zich aanstands voor hem meer dan één deur die anders voor hem openstond. Als hulp in zaken neemt men niet gaarne in zijn onderneming op, wie een vonnis te zijnen laste heeft. Geen vader geeft gaarne zijn dochter aan wie veroordeeld werd door den rechter. Onder de Romeinen noemde men een vonnis in die dagen „een vermindering van zijn hoofd ondergaan", een *diminutio capitis*, en al kennen wij die uitdrukking niet, toch geldt 't ook onder ons als regel, dat wie gedrukt door een rechterlijk vonnis zijn weg moet vervolgen, niet meer als eertijds met opgeheven hoofde over de markt van het leven schrijft.

Dit beduidt niet, dat wie niet voor den rechter gedaagd werd, onschuldig is, maar wel dat zoo ge gedaagd en gevonnisd werd, uw eere gekrenkt werd, omdat ge sonkt beneden het gewone sedelike peil. Nu kan dit eerst alleen u na worden gehouden in kleinen kring, het kan daarna uw naam bevleken in de publieke opinie. Doch dit alles is nog minder, en sedelike doodsverklaring wordt het dan eerst, als eindelijk de rechter er zich in moet mengen, en nu ten slotte uitroept, dat ge niet te verontschuldigen zijt, en dat ge, als een verloren man, valt onder het veroordeeld vonnis van de Overheid die het recht uitwijst.

Hier nu kan overdrijving in liggen. Vandaar de velerlei pogingen, om wie aldus verloren man werd, maatschappelijk er boven op te helpen. Doch ook dit is alleen bij vonnissen van lager orde mogelijk. En althans waar sprake is van een veroordeeling tot den dood, is de aanranding en ondergang van u menscheene, immers zoo de rechter die 't vonnis sloeg hoog stond aangeschreven, volkomen.

Zoo nu ooit, dus was dit laatste hier het geval.

Er was tweedrie soort rechtbank, de eene *geestelijk*, de andere *wereldlijk*. Nu zeltel de hoogste geestelijke rechtbank te Jeruzalem in 't Sanhedrin, en de hoogste wereldlijke rechtbank in de vierschaar van den Romeinischen Keizer. Caphas en Pilatus waren in die ure te Jeruzalem de twee hoogepriesters van het heilig recht.

Hooger en beter liet zich destijds op aarde niet denken.

Ook in heidense landen werden geestelijke rechters gevonden, maar wat was de betekenis van het paganism, vergeleken met de openbaring die aan Israel ten deel was gevallen; en wat was de bijgelovige hoogepriester der heidense afgoden, vergeleken bij den Hoogepriester van Jehova in zijn tempel op Sion? Caphas moge onder ons om zijn schandvonnis, een smadelijke naam dragen, doch blijft het feit, dat hij op grond van de Openbaring Gods, en krachtens het door God zelf ingestelde ambt, de hoogste, ja, de eenige autoriteit in 't geestelijk recht was.

En niet anders stond het met het wereldlijk recht van Pilatus.

Zelfs bij Griekenland vergeleken, stond het Romeinische recht 't hoogst van alle rechtplegingen in de toenmalige wereld. Het was der Romeinen eere, dat het recht juist onder hen tot zoo ongewoon hoog ontwikkelde was gekomen. Geen rechtspleging van Babylon of Egypte, van Pers of Scyth was met de rechtsorde, die in het keizerlijk Rome den toon aangaf, ook maar van verre vergelijkbaar. Zoo hoog was zelfs de stand en de eere van dat Romeinische recht, dat nu nog, na verloop van tweeduizend jaren, de jurist in alle landen zich inspannt om dat recht van Rome te leeren verstaan.

Zoo was er geen strenger geldend vonnis denkbaar, dan dat, van het Sanhedrin uitgegaan, door den Romeinischen rechter bevestigd, bekrachtigd en uitgevoerd werd. Een veroordeeling, op die wijze tot stand gekomen, was de meest volstrekte veroordeeling die zich denken liet. Het vonnis door Caphas en Pilatus over Jezus gevel, was in volten zin absoluut veroordeelend.

En dit volstrekte vonnis der meest absolute veroordeeling is nu neergekomen op Hem, die alleen onder alle kinderen der menschen als de onsondige en sondeloze geschiedt heeft; wiens gevoel voor het heilige in zijnheid en teederheid al onze gewaarwordingen van hetgeen recht voor God is, verre te boven ging; en wiens zelfbesef door dat vonnis der volstrekte veroordeeling scherper moest gewond worden, dan dat bij een onzer ooit kan.

Schreijend pijnlijk moet het voor een eerlijk man zijn, voor een dief te worden uitgemaakt, bitter smadelijk voor een weldoener onder de kinderen der menschen, van gruwelijken moord te worden beticht; maar zelfs dit hangt zo nog niet te vergelijken zijn bij wat 't voor Jezus, den Heilige, was, veroordeeld en ge-

vonnis te worden, als had hij, door als onre Messias op te treden, zich lasterlijk vergrepen aan de heiligheid zijns Gods.

Nu heeft zoo bittere ervaring bij ons veelal de uitwerking, dat de onschuldige zich boven den laster, zelfs van een vonnis, verheft door op zijn beurt een publieke opinie of een rechtbank te verachten, die deswege tegen recht en waarheid ingaat. Maar ook dat was voor Jezus afgesloten. Immers heel zijn ingaan in den lijdensweg was niet om ons sondig geslacht van zich te stooten, maar juist omgekeerd om 't te zoeken; om den last van onze schuld van ons te nemen; om ons te sterken; en om zelf in den vloek te verlinken, ten einde ons van den vloek te ontslaan.

Maar zoo verstaan, werd dat veroordeeld worden voor Jezus dan ook de culminatie van alle sonde en onheiligheid. Het was niet maar, dat de wereld zich aan hem vergreep, en dat hij zelf er persoonlijk zoo bitter onder leed, maar 't was tegelijk de uiterste openbaring van de sonde, om wier verzoening zijn bloed straks vloeden zou. Het was, als we ons zoo mogen uitdrukken, aan eigen lijden dat onze Heiland de snoodste openbaring der sonde moest uitlokken, om ze zoo eerst in zichzelf te kunnen te niet doen.

En denk u nu in zoo ontstaanden toestand in. Er was dan toch zelfs in deze diepevalen wereld nog een tweedrie openbaring van 't heilige. Reeds in Sion's tempel te Jeruzalem, en anderdeels in het recht, dat heel de wereld door in den naam der goden gesproken werd, en met name te Rome, onder het bewind des Keizers, een metterdaad Goddelijke macht vertegenwoordigde, die tegen misdaad en gruwel inging. En zelfs die twee, ten deele althans nog altoos heilige machten, moesten nu aan Jezus zichzelf den dood etien. Wat de schare, wat de Pharisceen dachten, kon Jezus nog laten rusten, maar hier was nu de eenige tot oordelen bevoegde macht, in haar twee heilige functies van het geestelijk en het wereldlijk recht, en die macht kwam tegen hem op; tegen hem, den heilige, tegen hem, den eeuig sondeloze, en niet laag meer, of het „Kruis hem", gaf in het volksgeroep weerklank op het vonnis der veroordeeling van deze van God gestelde rechters.

Er was meer nog. Onze Heiland, toen hij de bitterheid der onschuldige veroordeeling onderging, wist en besefte, dat alles slechts voorspel van zijn wat eens zijn martelaren wachten zou. Nu vraagt 't martelaarschap op zichzelf nog geen schavot. Martelaar beteekent „lijdend getuige". Jezus goddelijk mededoogen gold allen die in de eeuwen na hem, om Zijnenwille, als zijn getuigen, door de wereld, door de publieke opinie, of door den rechter zouden veroordeeld worden.

Wie ook nu nog als getuige van Jezus veroordeeld wordt, vindt alzo in Jezus veroordeeling de vertroosting waar zijn krenking om roept.

DR. A. K.

Amsterdam, 29 Maart 1912.

Het vonnis, dat de 1e Kamer der Rechtbank te Amsterdam 18 Maart j.l. wees in zake het proces, dat door den heer E. M. Alberdingh Thijm is gevoerd tegen de Nederduitsche Hervormde Gemeente te Amsterdam om het eigendomsrecht van een graf, is niet alleen merkwaardig als bijdrage voor ons kerkelijk leven, maar bevat onder zijn overwegingen ook een rechtsbeschouwing, die voor de goederenquaestie in de Hervormde Kerk van verstrekkende gevolgen zou kunnen zijn.

De zaak zelf, waarover het geding liep, of het eigendomsrecht op een graf in een Kerkgebouw onveranderd blijft gelden, ook wanneer in dat graf niet meer begraven wordt en het jarenlang ongebruikt bleef, is een juridische quaestie, die onze lezers weinig belang in zal boezemen. Slechts zooveel deelen we daarom van dit proces mee, als noodig is tot recht verstand van hetgeen we naar aanleiding van dit proces wenschen op te merken. De Hervormde Gemeente te Amsterdam heeft de Nieuwe Zijds Kapel laten afbreken, en aangezien het nieuwe kerkgebouw, dat op dezelfde plaats is opgebouwd, veel kleiner oppervlakte beslaat dan het vroegere, kwam daardoor bij de Kalverstraat een heel terrein vrij, dat de Hervormde Gemeente verkocht om daarop winkelhuizen te laten bouwen. Op dat voor bouwterrein verkochte terrein bevonden zich oude graven, en de heer Alberdingh Thijm, die door erflijng in het bezit was van de eigendomsrechten van één dzer graven, heeft nu zijn aanspraken op dat graf doen gelden. Dat dit proces door den heer Thijm op touw is gezet met het doel om financiële voordeelen te trekken uit het eigendomsrecht op dit kleine stukje grond, waarvan de verkoopwaarde zeker niet de kosten van dit proces dekken zou, is kwalijk aan te nemen. Er is de onderstelling gewettigd, dat we in dit proces te doen hebben met een uiting van misnoegen van Roomsche zijde over het afbreken van de Nieuwe Zijds Kapel. Gelijk men toch weet, was de Nieuwe Zijds Kapel voor de Roomschen de Heilige stede van Amsterdam, om de herinnering aan het Mirakel dat daar geschied zou zijn. Meer dan eens is dan ook van Roomsche zijde een poging beproefd om dit kerkgebouw weer in handen te krijgen, en toen bij den Hervormden Kerkeraad het plan opkwam om dit kerkgebouw te sloopen, hebben de Roomschen alles in het werk gesteld teneinde de uitvoering van dit plan te voorkomen. De Hervormde Kerkeraad heeft echter ruwweg alle plannen om dit bouwvallig geworden kerkgebouw te laten restaureren, van de hand gewezen; wat niet alleen te wijten was aan de hoogte kosten, die zulk een restauratie zou meebrengen, maar ook wel aan een zeker „anti-papisme". Thans komt loontje om zijn boontje, nu een Roomsche wegens die slooping van de oude Kapel aan den Kerkeraad een proces aandeed, dat den Kerkeraad in niet geringe moeilijkheden kan brengen. Deze historische achtergrond geeft aan dit proces een eigenaardig karakter en verklaart, waarom het zoo algemeen de aandacht trekt. Het gaat hier niet alleen om het eigendomsrecht op een graf, maar

het is feitelijk een strijd tusschen Roomsche en Hervormd. Zonder eenigen twijfel zal dit proces dan ook wel tot de hoogste instantie worden doorgezeten, en indien de Hooge Raad ten slotte den eigenaar in 't gelijk stelt, zijn we benieuwd wat de gevolgen hiervan zijn zullen. Vermoedelijk is de heer Alberdingh Thijm niet de eenige, die met oude papieren zijn recht op een graf in de Nieuwe Zijds Kapel kan doen blijken, en de Hervormde Kerkeraad kon achteraf wel eens spijt genoeg hebben, dat ze de Nieuwe Zijds Kapel maar niet onveranderd liet bestaan. In zooverre levert deze „strijd om een graf" een eigenaardig bijdrage voor de geschiedenis van onze kerkelijke toestanden en is hij zeker niet van belang ontbloot.

Toch is het niet alleen daarom, dat we op dit proces wijzen, maar ook omdat de Rechtbank te Amsterdam onder hare overwegingen de opmerking opnam, dat „de gedaagde (d. w. z. de Hervormde Gemeente) er nog niet aan gedacht heeft haar eigendomsrecht van de N. Z. Kapel, die zij toch slechts ten gebruike van haar eredienst in „eigendom" ontving, als een gebruiksrecht te kwalificeeren, dat dan geheel vervallen zou 'zijn voor het deel, waarop zij winkels deed bouwen". Hoe voorzichtig de Rechtbank zich ook uitdrukte, toch wil ze hiermede blijkbaar te kennen geven, dat naar haar oordeel de Hervormde Gemeente (waarmede bedoeld is de oude Gereformeerde Kerk van Amsterdam) dit en andere kerkgebouwen bij de Reformatie wel van de Overheid gekregen heeft om daarin haar eredienst uit te oefenen, maar dat ze daarom nog niet in dien zin als eigenaars mag beschouwd worden, alsof ze met deze gebouwen zou mogen doen wat ze wil, bijv. den grond verkoopen voor een geheel ander doel. In hoeverre deze beschouwing juist is, laten we in het midden. Het is vraagstuk van het eigendomsrecht dezer Kerkgebouwen, die met de Reformatie uit de handen der Roomschen in die der Gereformeerden zijn overgegaan, is een zeer ingewikkelde en moeilijke quaestie, waarover de rechtsgeleerden het oordeel lang niet eens zijn. Juist daarom is deze uitspraak van de Rechtbank te Amsterdam echter van zeer veel belang. Of de vingerwijzing, door de Rechtbank gegeven, aanleiding zal geven aan de Overheid om ook haar recht op de vrijgekomen gronden bij de Nieuwe Zijds Kapel te doen gelden, en of de rechtbank geroepen zal worden ook over deze quaestie uitspraak te doen, wagen we niet te voorspellen. Maar welke gevolgen dit proces ook moge hebben, het feit, dat de rechtbank van de hoofdstad van ons land openlijk haar twijfel heeft uitgesproken, of de Hervormde Kerk wel in eigenlijken zin als de eigenaars is te beschouwen van de „haar door de Overheid ten gebruike afgestane kerkgebouwen", is te betekenisvol, om er niet de aandacht op te vestigen.

Van geachte zijde vraagt men ons, of het besluit der Generale Synode, dat de studenten, zonder praeparatoir geëxamineerd te zijn, niet meer uit preeken mogen gaan, ook inhoudt, dat ze niet mogen optreden in een evangelisatie? Onze correspondent, die zelf geroepen werd over een dergelijk geval te beslissen en aanvankelijk dit optreden in een evangelisatie ongeoorloofd achtte, is bij rijper nadenken aan 't twijfelen geraakt. Het optreden in een evangelisatie staat gelijk, naar hij meent, met het houden van Zondagsschool enz., en waar dit laatste door niemand aan de studenten zal worden verboden, acht hij, dat ook het eerste hun niet onttog mag worden. Hij wil daarover gaarne ons oordeel weten.

Nu staat het recht om de besluiten eener Generale Synode te interpreteren, alleen aan de Synode zelf, en kan ons oordeel over deze zaak alleen de waarde hebben van een persoonlijke mening. Toch willen we gaarne aan het verzoek van onzen correspondent voldoen, ook omdat de Kerken in het gemeen bij deze zaak belang hebben en een beslissing der Generale Synode nog jaren op zich wachten laat.

In de eerste plaats merken we dan op, dat de Generale Synode van Amsterdam, die in Art. 60 hierover een besluit nam, dat door de Zwolsche Synode bevestigd is geworden, aan het optreden in een evangelisatie blijkbaar niet gedacht heeft. De uitdrukkelijke bewoordingen van het toen genomen besluit laten daaromtrent geen twijfel over. De Synode besloot, dat „aan de studenten in de Theologie, die nog geen praeparatoir examen voor de Classis deden, het optreden voor de gemeente niet meer zal worden toegestaan". Wat dus verboden werd is uitsluitend en alleen het optreden voor de gemeente; wat natuurlijk niet anders beteekent dan in een *samenkomst der gemeente*, waar de gewone godsdienstopleiding wordt gehouden. Een evangelisatie nu kenmerkt zich juist daardoor, dat hier van een *samenkomst der gemeente* geen sprake is. Gemeente en evangelisatie staan tegenover elkaar. In een gemeente evangeliseren men niet; de evangelisatie arbeid richt zich altoos tot hen, die buiten de gemeente staan. Aangezien een verbodsbepaling zich in wettelijke zin nooit verder uitstrekt dan tot datgene wat met zoovele woorden verboden wordt, kan uit dit besluit der Synode dus niet anders worden afgeleid, dan dat het optreden in een gemeentelijke samenkomst aan de studenten verboden is maar niet in een evangelisatie. Of lever, de Synode heeft omtrent dit laatste geen besluit genomen, en waar geen gebod is, kan ook van een overtreding geen sprake wezen. Acht men, dat ook het optreden in een evangelisatie voor studenten minder gewenscht is, dan behoort men op de volgende Synode een voorstel in te dienen, om een nieuwe bepaling aan het besluit van Amsterdam toe te voegen, waarin dit optreden ver-

boden wordt. Maar zoolang dit niet geschied is, heeft iedere Kerk het recht, van den dienst der studenten voor de evangelisatie gebruik te maken.

In de tweede plaats schijnt ons ook het optreden in een gemeentelijke samenkomst om een soort predikatie te houden, toch een gansch ander karakter te dragen dan het optreden in een evangelisatielokaal. Wel mist, wie nog niet wettig beroepen en in het ambt bevestigd is, ook al is hij door de classis praeparatoir geëxamineerd, de bevoegdheid om ambtelijk het *Woord te bedienen*, en spraken onze Vaders daarom bij zulke candidaten ook liever van „propositie"; maar dit neemt toch niet weg, dat dit optreden in een vergadering der geloovigen om het *Woord te verklaren* en daarvan een stichtelijke uitlegging te geven, iets geheel anders is dan wanneer men buiten de vergadering der gemeente voor enkele menschen, die aan het kerkelijk leven onttrend zijn, een toespraak houdt. Voor het eerste heeft de Synode als eisch gesteld, dat vooraf moest gaan een onderzoek door de classis, omdat de Kerken, die zulk een candidaat uitoordigen om in de godsdienstopleiding der gemeente voor te gaan, zeker moeten zijn, dat deze jonge mannen zulver zijn in de leer; wat natuurlijk niet blijkbaar kan, zoolang ze noch aan de Hoogeschool noch door de Kerken zelf onderzocht zijn. Maar deze eisch van een *classicaal* examen behoeft voor het optreden in een evangelisatie niet gesteld te worden. De Kerk kan toch voor haar evangelisatie-arbeid gebruik maken van allerlei hulpmiddelen, ook buiten het ambt om, en o. i. zou het zeer te betreuren wezen, wanneer de hulp van de studenten hier geheel afgesneden werd. In dit opzicht gaan we dan ook met onzen correspondent geheel akkoord, dat het geven van onderwijs aan de Zondagsschool, het optreden voor jeugelsverenigingen, het colporteren met bijbels en opzoeken van aan het Christendom geheel onzonken gezinnen, om deze door toespraak voor het Evangelie te winnen, principieel niet onderscheiden is van dit optreden in een evangelisatie, en daarom, wie het eene aan de studenten toelaat, ook het andere hun niet verbieden kan. Het komt ons zelfs voor, dat in dezen arbeid een uitmendende vormende kracht voor de studenten kan schillen met het oog op hun latere roeping, terwijl ook de Kerken, die dikwijls broodverlegen zitten om hulp voor dezen arbeid, daardoor niet weinig zouden gebaat worden.

De eenige vraag, die zou kunnen opkomen, is of een kerkeraad, die voor dezen arbeid studenten gebruikt, niet vooraf enige zekerheid zou moeten hebben dat ze rechtzinnig zijn in de bejelden. Door deze studenten te laten optreden, laadt de Kerkeraad toch eenigermate een verantwoordelijkheid op zich. Dit bezwaar erkennen we, maar men vergeet niet, dat hetzelfde bezwaar even goed geldt bij elken anderen evangelisatie-arbeid, Zondagsschool-houden enz. Dit bezwaar zou echter gemakkelijk te ondervangen wezen, wanneer de Kerkeraad aan geen student dezen arbeid opdroeg zonder zich vooraf vergewist te hebben, dat hij lidmaat was der Gereformeerde Kerk en bejelden des geloofs had afgelegd. In die bejelden des geloofs ligt wel degelijk een waarborg, dat men te doen heeft met iemand, die het met de bejelden der Kerk eens is. Mocht men echter ook dezen waarborg nog niet voldoende achten, dan zou de Kerkeraad nog een nader onderzoek kunnen instellen. Zoo heeft men vroeger ook gehandeld met degenen, die hulpmiddelen verrichtten, als catechiseermeesters, ziekenroosters enz., en waarom zou dit thans niet evenzoo kunnen geschieden?

We hebben deze quaestie met opzet iets uitvoeriger besproken, niet alleen om aan het verzoek van onzen correspondent te voldoen, maar ook omdat de zaak voor de evangelisatie zeker van groote betekenis is.

Onze liturgie.

XVII.

Zoowel het vroeger gebruikte woord *godsdienst* als het thans in zwang gekomen *eredienst* wijzen er uitdrukkelijk op, dat het eigenlijke doel van dezen dienst is, om God te verheerlijken, om Hem een dienst der eere aan te bieden. Hierop leggen we daarom zoo sterken nadruk, omdat door dit doel ook de Inrichting van onzen eredienst beheerscht moet worden. Dient deze eredienst alleen om ons een zekere religieuze aandoening te geven, of wil men, om ons te versterken in het geloof, dan zal deze eredienst zeker een geheel ander karakter dragen, dan wanneer als het eerste en voornaamste doel gesteld wordt, God te verheerlijken. In het eerste geval zal hoofdzak wesen, dat men naar de Kerk gaat om onderwezen te worden in het *Woord Gods*, om gesterkt te worden door het gebruik der Sacramenten, en zal het gebed, de lofzegging van Gods Naam en de bejelden des geloofs slechts een zeer ondergeschikt plaats innemen; in het tweede geval zal daarentegen de aanroeping van den naam des Heeren een eereplaats in den eredienst innemen en daarvan een der hoofdbestanddelen moeten zijn. Men heeft niet ten onrechte die tegenstelling wel eens aldus geformuleerd, dat wij Protestanten den *eredienst* tot een *leerdienst* hebben gemaakt. Zeg, dat er in die klacht zekere overdrijving schuilt, want dat gebed, psalmgezang en geloofsbelijdenis toch bleven bestaan; maar erken tevens, dat er in die klacht toch ook een element van waarheid schuilt. Het didactische of onderwijzende element kreeg metterdaad in onzen eredienst te veel de overhand. Het dogologische of Godverheerlijkende kwam niet genoegzaam tot zijn recht. We zeggen dit niet, alsof daarom de onderwijzing uit het *Woord* en de bediening der Sacramenten

in den eredienst van mindere betekenis zou wezen; later zullen we aantoonen, waarom beide elementen niet gemist kunnen worden in onzen eredienst; maar wel om te doen uitkomen, hoe door zekere eenzijdigheid van het Protestantisme het zwaartpunt van den eredienst verlegd is geworden naar wat wij *ontvangen*, en daardoor het actieve element, datgene wat de gemeente voor God den Heere te doen heeft om Zijn naam te verheerlijken, te veel op den achtergrond trad. Wie zich neerzet onder de bediening des *Woords* om te luisteren, of tot de Sacramenten toetreedt om dexe uit des Dienaars hand te ontvangen, doet dit ongetwijfeld in de eerste plaats om daardoor een zegen voor zijn ziel te ontvangen. Mits men het woord nu niet in slechten zin opneemt, zou men kunnen zeggen, dat wie alleen daarom opgaat naar het bedehuis, gaat om zijn *eigen belang*. Men gaat dan om zelf vertroost, gesterkt en opgebouwd te worden. Het is dan God de Heere, die deze bediening des *Woords* en der Sacramenten daartoe tot ons laat komen; Hij is daarbij dan de Gever van deze gaven aan zijn volk, de goede Herder, die ons weidt in graze weiden en aan de stille waterbeken, en wij hebben niets te doen, dan die gaven uit Zijn hand te ontvangen. Maar dit alles, hoe noodzakelijk het wezen moge, kan toch niet gezegd worden in eigenlijken zin een *dienst der eere* te wezen, dien wij aan God den Heere toebrengen, want Hij is het dan juist, die ons Zijn *Woord* en Sacrament bediening laat. Een dienst der eere van onzen God wordt het eerst, als de gemeente zelve actief optreedt om den Naam Gods aan te roepen, te verkondigen de heerlijkheid Zijner deugden, en Hem verheerlijkt in haar gebed en in haar lied.

En dat dit laatste metterdaad het hoofddoel van den eredienst is en moet wezen, valt niet moeilijk uit de Schrift uit te toonen. De eerste aanvaagen van den eredienst vinden we in het vrome geslacht, dat uit Adam geboren is, het geslacht der „kinderen Gods", de zonen van Seth. Toen Enos geboren werd, zoo staat in Genesis 4: 26, begon men den naam des Heeren aan te roepen. Volkomen terecht tekenen onze Statenoverzeters hierbij aan, dat „hieronder begrepen is de oefening van den gansch dien Gods, en dat men toen begonnen is openlijk en in meerdere vergadering den Godesdienst aan te stellen"; wij zouden zeggen, dat men toen begonnen is met godsdienstopleiding te houden, waarin de geloovigen saamkwamen om God te aanbidden. Deze opvatting van onze Kantteekenaar nu is volkomen juist. Een private godsdienstopleiding was er reeds vóór dien tijd. Dat in het gezin van Adam en Eva gebeden is geworden, mag veilig worden verondersteld, ook al wordt het niet uitdrukkelijk ons medegedeeld. En evenzo zien we, dat reeds terstond na den val de behoefte opkomt aan een offer, dat God den Heere wordt aangeboden, zoals en Kaïn en Abel hebben gedaan. Wanneer er dus staat, dat men eerst na de geboorte van Enos begon met den Naam des Heeren aan te roepen, dan moet dit nog iets anders geweest zijn dan het brengen van offeranden door een enkelen persoon of het bidden in den huiselijken kring. En waar de uitdrukking: *aanroepen van den naam des Heeren*, een plechtige uitdrukking is, die in het Oude Testament meermalen gebruikt wordt voor den publieken eredienst, gelijk onze Statenoverzeters terecht opmerken, daar mag uit het gebruik van deze uitdrukking zeer zeker worden afgeleid, dat toen het menschelek geslacht zich begon uit te breiden en er een kring van geloovigen ontstond, bij hen van zelf de behoefte is opgekomen om *gemeenschappelijk* God te vereeren, en dit in Gen. 4: 26 vandegeleid. Hoe deze eredienst was ingericht weten we niet, maar wel blijkt uit den naam zelf, die aan dezen eredienst wordt gegeven, dat het openlijk gebed, het aanroepen van Gods Naam hier de hoofdzak is geweest. Het boek der geboorten, dat ons de wording der dingen kennen doet, geeft ons dus ook het ontstaan van den eredienst te aanschouwen, en leert ons tevens wat van dien eredienst het eigenlijke doel is geweest. Van een bediening des *Woords* en der Sacramenten was in dezen eredienst nog geen sprake; de eredienst bestond toen nog alleen in de aanroeping van den naam des Heeren; het gebed was de hoofdzak.

En dit is niet alleen zoo in den nog zeer onontwikkelde vorm, dien de eredienst bij de oudste menschheid vertoonde, maar dit gaat ook door, waar op Goddelijk bevel Mozes den eredienst van Israel inrichtte daarmede de cultus publicus institutus, den door God zelf ingestelden eredienst begint. Bij de patriarchen voor en na den zondvloed komt deze eredienst op uit de behoefte van het menschelek hart en lezen we van een rechtstreeks Goddelijk bevel aangaande de wijze van den eredienst niet. Maar bij Israel komt God de Heere zelf, toont Mozes op den berg het voorbeeld van het hemelse Heiligdom en gelast hem naar dat voorbeeld het aardsche heiligdom en den dienst in den Tabernakel in te richten. En ook in dezen eredienst, die door God zelf bevolen is, is het hoofddoel wederom, dat aan God eere wordt toegebracht. Heel deze Tabernakeldienst mag met zijn rijke symboliek ook een wonder-schoone schilderij geweest zijn, die diende om Israel te onderwijzen en dus een inzichtbare beelden uitgedrukte prediking van den weg der verlossing, maar deze symbolische onderwijzing van het volk was toch niet het eerste en het enige doel. In de Psalmen van Israel wordt het telkens weer uitgesproken, dat Israel opging naar den tempel om *God te loven*. „Ik zal mij buigen op uw eisch naar uw paleis, het hof der hoven, en om uw gunst en waarheid saam uw grooten

naam die te eeuwig Sion, zijn he is de waarm het he de Pa lijkheid der na alleen op Sk naams heeft t twijfel heeft, zou ge altoos gebou blijft, God d En v van de slotte Aposte den e hemels en doe worden den wo om ee altoos eeuwig in den met ha eerst i komen de Apo ons be verheff aanbide hemel v is er v geen s wegga de He en de C en twint keren i die telk Gods e troon s en de t tot in a sche li schoon leeren k van de die eere gevallen elemente Kerk r des Wo gemoist d hoofdpl wat het eredien bij het i boek d zijn vole dienst is is, een a

Dr. H. DER R. ROME. R. raat aan October. Als do luchten protestant Borromen. Het kw Van i het publ decennie taunen n wie onder christelijk tisch en over de komt m jubileum sterven a CARLO Bo Euclyclie de „Mod maar van gemaakt c sels in enige on adres van Dat de rde eeuw en dat h is psycho om iets te lijke diat Dolentia, ging dan Borromen matoren s die de f werden u de nota v gerant bij secretaris tot de d stelling d strekken t och was Euclyclie sedelijk b Terecht over zulk gaf men dat deels kennelijke nit te slaa dige wijze. Bepaald aangericht. Van da waren, en gezien heb anti-papiss Dan, at tantie me anders dat onlust gev